

פסקי הלכות

אוצר פסקיו והוראותיו

של מופת הדור מרן ראש הישיבה

הגאון האדיר רבנו **מאיר מאזוז** שליט"א

בהלכות השמטה

נדפס ע"י מכון "להאיר"

חשון תשפ"ב

כל הזכויות שמורות למחבר

הערות והארות יתקבלו בברכה

ניתן לשלוח למכון "הלכות מעשיות" בראשות מורנו הגאון הגדול הרב מצליח חי מאזוז שליט"א

וכן ניתן להצטרף לקבלת גליונות "פסקי הלכות" מידי שבוע בדוא"ל,

בכתובת: A025606532@gmail.com

מבוא

ישמחו השמים ותגל הארץ ביום צאת הקונטרס החשוב "פסקי הלכות" הכולל פסקי מרן ראש הישיבה שליט"א בהלכות השמטה. אשר אלפים ורבבות משלומי אמוני ישראל בכל רחבי תבל שואלים ומבקשים לידע מה דעתו עליון בהלכה, וכן נוהגים על פי פסקיו והוראותיו. אך מאחר וכתבי מו"ר מיבדרן בבי מידרשא בהגהות ותשובות בספרים וקבצים תורניים רבים, קשה לעמוד על דעתו הרחבה בנושאים רבים. לפיכך צונוי מו"ר אבי הגאון הגדול הרב מצליח חי מאוזז שליט"א לערוך פסקי מרן ראש הישיבה שליט"א על סדר מרן השלחן ערוך, ופקודתו שמרה רוחי. וכבר הוצאנו לאור עולם קונטרס פסקי הלכות בהלכות השכמת הבוקר, ציצית, תפלין, סליחות, ראש השנה, עשרת ימי תשובה ויום הכפורים, הלכות גילוח פאת הראש והזקן (ובקרוב יופיע אי"ה גם בהלכות טהרה). וכעת הבאנו בחיבור הנוכחי פסקי מרן שליט"א בהלכות השמטה.

והנה כתב מרן ראש הישיבה שליט"א במאמר השמטה (נדפס בספר עט הזמיר, ובירחון אור תורה אב תשע"ד סימן קל"ג, ובשו"ת בית נאמן ענינים שונים סימן ו. סעיף ט'): יש להוציא ספרון "הלכות שמטה" מנוקד ומבואר ע"פ דעת החזון איש בסתם, וכל הדעות של החולקים עליו להקל או להחמיר יכתבו בשם "יש אומרים", כי לו משפט הבכורה בהלכות אלו (חוץ מפירות נכרים דנקטינן כדעת מרן שאין קדושת שביעית נוהגת בהם, וכך נהגו בארץ ישראל מאות שנים, וכן נוהגים עד היום בירושלים. ובזה יש להביא דעת מרן בסתם, ודעת המבי"ט והחזון איש בשם יש אומרים). וכן להקדיש פרק מיוחד להיתר מכירה ויסודותיו ונסיבותיו. ובסופו לוח איסור ספיחין וזמני הביעור וכו'. עכ"ל. וכן הורה בבית נאמן (גליון רע"ו ר"ה תשפ"ב, אות ח), ושכמקומות שהחזון איש חולק על מרן, צריך לפסוק כדעת מרן, ולהביא דעת החזון איש בשם יש אומרים. ע"ש. ובקונטרס הנכחי אספתי פסקי מרן ראש הישיבה שליט"א גופיה בדיני השמטה, מאשר דן בהרחבה בתשובותיו בספרו הבהיר שו"ת "בית נאמן". ועוד חזון למועד להרחיב הדברים לכל הלכות השמטה עם כל פרטי הדינים, ממקורות הדברים במשנה ובגמרא בראשונים ובאחרונים.

יצויין שהפסקים הוגהו על ידי מרן מלכא שליט"א, ועבר ותיקן את ההלכות ואישר להדפיסם.

התודה והברכה לידי"ן הבחור היקר הרב אריאל חדאד שליט"א על הסיוע, יבורך מפי עליון בשובע שמחות וכל טוב.

ויהי רצון שנזכה להוציא כל פסקי מרן שליט"א בכל ארבעת חלקי השלחן ערוך, ונזכה שכל ספרי מרן שליט"א ייצאו במהרה לאור עולם, ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דור ודור, ולא יעדי מינן זיויה ויקריה עד ביאת מלך המשיח. אמן.

הכו"ח י"ד חשון תשפ"ב

ע"ה יצחק מאזוז ס"ט

הלכות שמטה

דין שמטה בזמן הזה

א. שמטה בזמן הזה אינה מן התורה אלא מדרבנן, דקיימא לך כרבי (גיטין ל"ו ע"א) שדרש "השמטה שמוט", בשתי שמטות הכתוב מדבר. וכתוב "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" (ויקרא כ"ה ה'), בזמן שכל יושביה עליה היובל נוהג, ובזמן שאין כל ישראל בארץ ישראל אין היובל נוהג. ואמרו רבותינו בירושלמי (שביעית פ"ז ה"ב) בזמן שהיובל נוהג שמטה נוהגת, בזמן שאין היובל נוהג אין השמטה נוהגת אלא מדרבנן. לפיכך בזמן הזה שאין כל ישראל בארץ ישראל, אין היובל נוהג, ולכן גם השמטה אינה נוהגת בזמן הזה אלא מדרבנן. וכן דעת רוב הפוסקים¹.

דיני ספיחין

אם יש איסור ספיחין בגידולי ששית שנלקטו בשביעית

א. ירקות שהתחילו לצמוח בשנה הששית ונלקטו בשנת השמטה, נחלקו הפוסקים אם יש בהם איסור ספיחים, (אבל נוהגת בהם קדושת שביעית). ומעיקר הדין ההלכה להקל. והמחמיר תבוא עליו ברכה.

¹ כ"כ מרן שליט"א בספרו קובץ מאמרים ח"א (עמ' ער"ה והלאה). ובבית נאמן (גליון ע"ז). וע"ע בשו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' ל"ד אות ג'), ובענינים שונים סי' א' חידושי הרמב"ם פ"י ה"ט). ובטעם מצות השמטה, ע"ע בקובץ מאמרים ח"א (עמ' רס"ז והלאה).

ואין צריך לחקור בחנויות השמטה אם ירקות אלו מיבול נכרי או מאוצר בית דין שנלקטו בשביעית². ומכל מקום יש לשמור בהם קדושת שביעית ומותר לקנותם ולשלם בשיק³.

אם שייך איסור ספיחין בבנות

ב. בנות אין בהם איסור ספיחין, שאין לחוש שנשתלו בשביעית, לפי שאינם נותנים פרי בשנתם הראשונה כלל, ודינם לענין ספיחין כפרי אילן⁴.

אם יש חשש ספיחין בערבה

ג. אין חשש ללקוט ערבה בשביעית, ואין שייך בזה איסור ספיחין כיון שאינה לאכילה⁵.

הנאה מירקות האסורים בספיחין

ד. בענין הנאה מירקות האסורים משום ספיחין, עי' בהערה⁶.

² הנה מרן שליט"א כתב להקל בזה בשו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' י"ח). ומתחלה נדפס בירחון אור תורה חשון תשמ"ו סי' י"ב, תמוז תשמ"ז סי' קמ"ה אות ג', תשרי תשנ"ד סימן א'). והוסיף מו"ר בבית נאמן שם (עמ' שמ"ז), ושמעתי שבירושלים נוהגים להחמיר כדעת הרמב"ם, ואם אמת הדבר, היכא דנהוג נהוג, אבל מעיקר הדין מישראל שרי כדעת רוב הראשונים, ובפרט בשביעית דרבנן וספיחים דרבנן. ע"ש. וכ"כ עוד בבית נאמן להלן (סי' כ"ד הגהה א') דנקטינן כהר"ש שאם צמחו קצת בששית הירקות מותרים. ועיין במ"ש מרן שליט"א בשו"ת בית נאמן (סימן י"ט בהערה בעמ' שנ"ב, שנ"ג) שלכתחלה יש להחמיר כדעת הרמב"ם ודעימיה, ועכ"פ אין צריך לחקור בחנויות השמטה אם ירקות אלו משל גוים או מאוצר בית דין שנלקטו בשביעית, דאיכא ס"ס, שמא הלכה כהר"ש והרמב"ן וסייעתם, ושמא הם משל גוים דליכא בהו גזירת ספיחין. ובשעת הדחק שפיר דמי לסמוך על גדולי עולם שהתירו גידולי ששית שנלקטו בשביעית. ע"ש. וכן נדפס בשו"ת תפלה למשה ח"ה (סי' ל"ו). וע"ע מ"ש מרן שליט"א באור תורה (אב תשע"ד עמ' תרצ). ונדפס בשו"ת בית נאמן ענינים שונים סי' ו'). [א"ה. וגם בשו"ת יביע אומר ח"ט (חאו"ה סי' קח אות ח) פסק כדעת הר"ש להקל בגדולי ששית שנלקטו בשביעית. וע"ע בחיבורי הקטן שו"ת חקרי הלכה חאו"ה סי' א' סוף אות א']. ושאלתי את מרן שליט"א במכתב האם להורות להחמיר בזה לכתחלה, כדבריו בסימן י"ט הנ"ל. והשיבני מרן שליט"א שדעתו להורות להקל בזה. והחמיר בזה לפני שראה שדעת היב"א להקל. ע"כ.

³ תשובה שנדפסה בגליון פניני הפרשה (וישלה תשע"ח).

⁴ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' י"ט עמ' שנ"ב בהערה). וכ"כ עוד מרן שליט"א שם להלן (סי' כ"ד בהגהות) שהמיקל לא הפסיד, וביחוד דהוי תרתי דרבנן והמתירים רבים.

⁵ אסף המזכיר (ערך שביעית). ובענין אם יש קדושת שביעית בלולבים, עי' בשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א'), בחידושי הרמב"ם פ"ה הי"א).

⁶ עיין בהגהה בשו"ת בית נאמן (חיו"ד סי' כ'), ובתחלה נדפס בירחון אור תורה) בשם הרב משנה אחרונה (פ"ב דשביעית מ"י) שצידד גזירת ספיחין לא לאכילה בלבד היתה, אלא אף לסחורה ולמלוגמא אסורים כפירות שביעית עצמן, והניח בצ"ע. ע"ש. אולם גיסי הרה"ג רבי אביה חדוק נר"ו אמר שהגהה זו אינה ממרן שליט"א, אלא ממנו במאמרו באו"ת (ששם נדפסו הדברים בתחלה),

דיני יבול נכרי

א. יש קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מידי שביעית. כן דעת מרן בשו"ת אבקת רוכל (סימן כ"ה). שמותר לקנות פירות מנכרי בשביעית ואין בהם קדושת שמטה. וכך נהגו בארץ ישראל מאות שנים, וכן נוהגים עד היום בירושלים. ודלא כהמבי"ט⁷.

ב. בחנויות יש ארגזים מיוחדים לפירות נכרים וארגזים לאוצר בית דין, וראוי שהקונה ישים אל לבו שלא לנהוג קדושת שביעית בפירות נכרים, שלא ייכשל ח"ו בספק חרם של הקדמונים. ואם קונה פירות מעורבים מתוצרת נכרים ואוצר בית דין, יש ללכת אחר הרוב. ואם אינו יודע איזהו רוב ואיזהו מיעוט, וכן אם קונה בכמות גדולה למוסדות וכדומה מזה ומזה, וקשה הדבר להסביר לטבחיית להבחין ולהפריד בין ירק לירק, ורוצה ללמדה לנהוג בכלם קדושת שביעית מספק, רשאי לנהוג כן ואין חשש לספק חרם⁸.

ג. בעלי החנויות חייבים להזייל המחירים כמה שאפשר, שלא להכשיל את הרבים, ולא לעשות סחורה בפירות שביעית לשיטת האומרים שיש קדושת שביעית בפירות נכרים⁹.

ד. יהודים שקנו מהגוים ענבים ליון, לדעת מרן השלחן ערוך צריך לעשרן, כי אין בהם קדושת שביעית וכיון שנגמרה מלאכתן בידי ישראל חייבים בתרומות ומעשרות. אולם בשנת השמטה עצמה שלא הגיעה עונת היקב, כל מי שקנה פירות או ירקות מהגוי לאכילה, הרי נגמרה מלאכתן בידי עכו"ם ופטור ממעשרות לכל הדעות¹⁰.

ובטעות המערכת נדפסה ההגהה בשם מרן שליט"א, ולכן נמשך שנדפס גם בשו"ת בית נאמן. אך באמת אין הדברים ממרן ראש הישיבה שליט"א. עכ"ד. וע"ע בהגהת מו"ר בשו"ת בית נאמן להלן (סי' כא. ובתחלה נדפס בירחון אור תורה תמוז תשנ"ד).

⁷ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ד, סי' י"ח עמ' שמ"ג, סי' כ"ה, סי' כ"ו, סי' כ"ח עמ' שע"ו, סי' כ"ט, סי' ל"ד אות ו'). ובסוף מאמר השמטה הנדפס בספר עט הזמיר ובירחון אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג) ובשו"ת בית נאמן (ענינים שונים סי' ו' סעיף ט). ובספר קובץ מאמרים ח"א (עמ' ער"ה). דאין לנו אלא דברי מרן החיד"א בברכי יוסף יו"ד (סי' של"א סק"י) שכל יקר ראתה עינו תשובת מרן בכת"י. ויש ליישב קושיית החזו"א (שביעית ס"ס כ'). והעיקר שמרן לא חזר בו, ודעת מרן לעשר פירות נכרים בשביעית (רק לענין ברכה היה חוכך שלא לעשר בברכה, משום חומר איסור לא תשא דאורייתא). וכן לענין קדושת שביעית ואיסור סחורה וביעור, העיד מרן החיד"א שמנהג גדולי דורו להקל. ולכן אין קדושת שביעית בפירות נכרים בין להקל בין להחמיר. ע"ש. ועי' מה שהקשה בזה מרן שליט"א בשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א', בכסף משנה על הרמב"ם פ"ז ה"ג). וע"ע מ"ש מרן שליט"א בקובץ ויען שמואל חכ"ד (עמ' שע"ח) בענין אם גזרו נידוי שלא לנהוג קדושת שביעית בפירות נכרי.

⁸ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד ס"ס כ"ו).

⁹ אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ח) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו') סעיף ו. וע"ש שכן עשה הגר"ש מחפוד שליט"א, וכן עשו יחידים באשקלון ובטבריא, ושכרם כפול מן השמים.

¹⁰ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' כ"ט עמ' שפ"ה). וע"ע בסימן כ"ה וסימן כ"ח הערה ה'.

דיני אוצר בית דין

א. אמרו רבותינו בתוספתא (ריש פרק ח' דשביעית): בראשונה היו שלוחי בית דין יושבים על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות נוטלין אותם ממנו ונותנים לו מהם מזון שלש סעודות. וכו'. (והביא תוספתא זו הרמב"ן בפרשת בהר [שמות כ"ה ז']. וכן שאר הראשונים הביאו התוספתא. אע"פ שהרמב"ם לא הביאה להלכה). והיינו בפירות האילן, אבל בירקות אין אוצר בית דין. (בירקות יש גידול נכרי או גידולי ששית שנלקטו בשביעית [שיש אומרים] שיש בהם קדושת שביעית. ונקראים בהשאלה אוצר בית דין¹¹). ובימינו מחיר הפירות הנמכרים ע"י "אוצר בית דין" יקר מאד, וכן לא ייעשה. וחייבים בעלי החנויות להוזיל המחירים בפירות אוצר בית דין ולמכור אותם בפחות ממחיר השוק, ולא להיפך. שאוצר בית דין לא נעשה לטובת הסוחרים אלא לטובת הצרכנים¹².

שמירת קדושת שביעית בפירות

ב. האוכלים פירות הקדושים בקדושת שביעית, יזהרו לשמור הפירות בקדושה ויעטפו את השיריים בניילון בתוך ניילון, קודם שישליכו לפח האשפה. ואין צריך להשאיר אותם גלויים ב"פח שמטה" מיוחד עד שיירקבו¹³.

קדימת פירות שביעית לברכה

ג. פרי שיש בו קדושת שביעית, קודם לברכה לפירות שאין בהם קדושת שביעית, כשאין ביניהם פרי ממין שבעה, כגון: שמונחים לפניו משמשים מאוצר בית דין ותפוזים של ששית, יש לברך על המשמש ולפטור התפוזים, לפי שיש אומרים שמצות עשה לאכול פירות שביעית. (ואם היה הגאון רבנו יוסף חיים מבל בחיים חיותו, היה מתקן לזה "לשם יחוד").

¹¹ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' כ"ג הערה ב').

¹² כ"כ מרן שליט"א במאמר השמטה הנדפס בסוף עט הזמיר, וכן בירחון אור תורה (אב תשע"ד סי' קלג, עמ' תתרפ"ט, עמ' תת"ש, ועמ' תתש"ח סעיף ז'), ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו'). ובגליון פניני הפרשה (וישלה תשע"ח). וכתב מרן עוד במאמר השמטה שם (עמ' תת"ש) שהיה ראוי שיעשו היתר מכירה לחומרא, שאם רימו הגוים או שיסתחרו בפירות שביעית, תהיה הצלה פורתא. ע"ש. והוסיף להלן (עמ' תתש"ז בהערה) שכספי שמטה מעורבים בכל מקום, ומטבע חשיב ולא בטיל עכ"פ מדרבנן, וא"כ איך מצאנו ידנו ורגלינו להשתמש בכסף בשנת השמטה, וצריכים לקנות בהם פירות ולאכלם בקדושת שביעית. אך אם היו עושים היתר מכירה לחומרא, שאם מועילה יצאנו מידי איסור, ואם לא תועיל עכ"פ אנו משתדלים לקנות מיבול נכרי, ונחה שקטה כל הארץ. ע"ש.

¹³ אור תורה (אב תשע"ד סי' קל"ג עמ' תתש"ח ס"ח) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו' עמ' תקכ"ה, סעיף ח').

ומיגו דאתעביד ביה חדא מצוה, נעביד ביה מצוה אחריתי. ואין כאן משום אין עושין מצוות חבילות חבילות, מכמה טעמים¹⁴.

אם עדיף יבול נכרי או אוצר בית דין

ד. יבול נכרים ואוצר בית דין, אוצר בית דין עדיף, על מנת לעזור ולסייע ביד שומרי שמטה (ובתנאי שלא ימכרו ביוקר ממחיר השוק, דהוי כחוכא ואתולוא). ועוד שיש אומרים שמצות עשה לאכול פירות שביעית¹⁵.

סחיטת תפוזים מאוצר בית דין

ה. מותר לסחוט תפוזים ולימונים מאוצר בית דין. אולם נחלקו האחרונים אם מותר לסחוט תפוזים מאוצר בית דין¹⁶.

אם יש קדושת שביעית בגרעיני הפירות

ו. גרעיני אתרוג המרים וכן גרעיני שסק ומשמש יבשים וכדומה, שאינם ראויים לאכילה, אין בהם קדושת שביעית ומותר לזורקם לפח אשפה. וכן גרעיני תפוז (כמ"ש בחזון איש מעשרות סי' א' אות ל"א).

וכן גרעיני תפוזים ואגסים וחבושים וכדומה, אם דעתו להשליכם ואין דבוק בהם מבשר הפרי אין בהם קדושת שביעית, ואם דבוק בהם מבשר הפרי יש בהם קדושת שביעית אף על פי שעומד להשליכן. וכן גרעיני שזיף ואפרסק.

וכן גרעיני זיתים ותמרים וחרובים, אם הם יבשים ואין בהם אוכל ושום לחלוחית, אין בהם קדושת שביעית.

¹⁴ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ד). וע"ע מ"ש מרן שליט"א בסוף מאמר השמטה הנדפס באור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ח, ס"ח) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו') שדעת הרמב"ן דמצות עשה לאכול פירות שביעית, ואם היה הגאון רבנו יוסף חיים מבבל בחיים חיותו, היה מתקן לזה "לשם יחוד". ובעיקר הענין שכן דעת הרמב"ן, עי' מ"ש בזה מרן שליט"א בהגהתו בירחון אור תורה (תשרי תשע"ה עמ' קכח) שאין הכרח כ"כ שלרמב"ן יש מצוה ממש לאכול פירות שביעית. ע"ש.

¹⁵ אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ח, ס"ח) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו').

¹⁶ כ"כ מרן שליט"א בספרו מגדולי ישראל ח"ג (עמ' תסב). שנחלקו האחרונים אם מותר לסחוט תפוזים, הואיל ותפוזים מיוחדים לאכילה ולא לשתייה, וכתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות שמטה ה"ג): לא ישנה פירות מברייתן וכו', דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל. והגר"מ לוי זצ"ל החמיר בזה. ע"ש.

וכן גרעיני משמש יבשים אין בהם קדושת שביעית, ומותר לתת מהם לקטנים לשחק בהם. ואין לחוש לשקדים המרים שבתוכם, שאינם ראויים לאכילה ואף מזיקים לגוף.

אולם גרעיני זיתים ותמרים לחים וגרעיני משמש שדבוק בהם מבשר הפרי, יש בהם קדושת שביעית¹⁷.

אם יש קדושת שביעית בקליפות הפירות

ז. קליפות הפירות, אם הן ראויות לאכילה, כגון: קליפות תפוחים, אגסים, לימונים ואתרוגים וכדומה (וכן מלפפונים שצמחו בששית ונלקטו בשביעית, שאין חשש ספיחין, ויש קדושת שביעית לדעת הר"ש והרמב"ן והחזון איש וסייעתם), יש בהם קדושת שביעית.

ואם אינן ראויות לאכילה כגון קליפות פולים ובננות הנפרדות בקלות מן האוכל, אין בהם קדושת שביעית ומותר לזורקן, שהרי אין עומדים למאכל בהמות כלל אלא נזרקים¹⁸.

אם יש קדושה בקליפות תפוז

ח. קליפות תפוזים, אין בהם קדושת שביעית, ולכן אין צורך להניחם ב"פח שמטה". והמחמיר לנהוג בהם קדושת שביעית תבוא עליו ברכה¹⁹.

נעילת פרדס אתרוגים באוצר בית דין

ט. היות ובאתרוגים של אוצר בית דין היתה שערוריה, ובאו נערים וגנבו והשחיתו וזרקו וכו', נראה שמותר לנעול הפרדסים, וכל מי שרוצה לקחת אתרוג יפנה לבית דין או לבעל הבית וישלם ההוצאות, ויקח במחיר זול דוקא²⁰.

¹⁷ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ד). וע"ע בירחון אור תורה (תמוז תשמ"ז סי' קמ"ה אות א', שבט תשנ"ד סי' מ"ה, אלול תשנ"ד סי' קמ"ז).

¹⁸ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ד). וכ"כ עוד להלן (סי' כ"ד הערה ב') שא"צ לשמור קליפות הבננות.

¹⁹ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ד, סי' כ"ד הערה ב').

²⁰ אור תורה (אב תשע"ד סוף סימן קל"ג עמ' תתש"ח, סעיף י"א) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו'). ובענין לקחת מאתרוגי ארץ ישראל במוצאי שביעית, עי' שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' כ"ח עמ' שעט בהערה). ובעיקר דין אתרוג לענין שמטה, עי' בשו"ת בית נאמן (ענינים שונים סי' א' עמ' תס"ט).

הפסד יין שביעית

[י. יין של שביעית שאסור בהפסד, אם אפשר יש להזהר שלא לשתות מהכוס אחר ששתו ממנו מחללי שבת, וממילא אין צריך להרתיח היין²¹].

דיני היתר מכירה

תקנת היתר מכירה

א. בשנת תרמ"ט הנהיגו בארץ ישראל לחקלאים "היתר מכירה", שימכרו קרקעותיהם לגוי על ידי הרבנות בשנת השמטה, וישאירו פנה אחת בשדה שלא תיחרש ולא תזרע זכר למצות השמטה. וכן הסכימו גדולי הדור בזמנם, ועל צבא המסכמים להקל היה הגאון רבי יצחק אלחנן מקובנא. ואחר כך נהגו בזה רבני יפו וירושלים. והגאון החזון איש אזר כגבר חלציו להחזיר עטרה ליושנה מאחר וראה שכבר נשתכחה מצות השמטה, וחפץ ה' בידו הצליח. (אולם עם זה ידע גם להקל בעת הצורך. ובכמה מקומות הכריע החזון איש להקל במחלוקת הראשונים, כדי לסייע לשומרי שמטה כמה שאפשר). ודבריו היו כאורים ותומים, ובכל שמטה נוספו עוד חקלאים גבורי כח עושי דברו לשמור משמרת הקודש, ורבים ראו ברכה בעמלם ונסים גדולים. ומכל מקום לא שמענו שכתב החזון איש לרבנים הראשית בארץ ישראל שיבטלו את היתר המכירה. ושביעית בזמן הזה מדרבנן, ובדרבנן התירו הערמה בכמה דוכתי. ואפשר לצרף שיטת הרז"ה ודעימיה שאין שמטה נוהגת כלל בזמן הזה. והעיקר להלכה שהיתר המכירה נעשה כדין²².

ומכל מקום כל מי שיכול לקנות מחנות שמטה בנקל בעירו, לא יקנה מסתם חנויות. וכן אנו וכל רבני ותלמידי הישיבה נוהגים בלי נדר להחמיר גם בירקות וגם בפירות, לקנות בחנויות שמטה דוקא, ורק מהבלוע בכלים אצל אחרים אין נזהרים²³.

²¹ שו"ת מקור נאמן כת"י.

²² כ"כ מרן שליט"א בשו"ת בית נאמן חלק א (חיו"ד סי' כח. ובתחלה נדפס בהסכמה לספר דבר השמטה), ובמאמר השמטה הנדפס בספר עט הזמיר ובתוספת נופך בירחון אור תורה (אב תשע"ד סי' קל"ג) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו'). וע"ע בשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א', בחידושי הרמב"ם פ"ד הכ"ט, בדברי הרדב"ז) ומגדולי ישראל ח"ג (עמ' תס"ב) וקובץ מאמרים ח"א (בהערה עמ' רע"ז, רע"ח). ובטעם שאין בזה חשש משום לא תחנם, ע"י באו"ת הנ"ל גליון אב תשע"ד (עמ' תתש"א) וגליון תשרי תשע"ה (עמ' קל"ז, קל"ח בהע'). ועל צירוף הרז"ה ודעימיה שאין שמטה כלל בזה"ז, ציין מרן שליט"א שכבר סמך הרמ"א בחושן משפט (סי' ס"ז ס"א) על שיטת הרז"ה לענין שאין צריך לכתוב פרוזבול. ע"ש.

²³ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סוף סימן ל"א, וענינים שונים סוף סי' ו', בפירות הנושרים ס"א). אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ח סעיף א'). וכן הורה בבית נאמן (גליון רע"ו ר"ה תשפ"ב אות ט') שיש לקנות בחנויות שומרי שמטה, ואם אין חנויות כאלה, אם אין ברירה סומכים על היתר מכירה.

מכירת גינה פרטית הסמוכה לבית

ב. בגינות ודשא הסמוכים לבית לא תיקנו מכירה כלל, ויש להזהר לשמור ככל האפשר על מצות שמטה כהלכתה.²⁴

קניית באוצר בית דין מכספי מעשר

ג. אברך שאין ביכלתו לעמוד ביוקר השמטה, יוכל לקחת ההפרש במחירי הירקות מכספי המעשרות (אם הוא נותן מעשרות).²⁵

אברך הדחוק בפרנסתו אם יקנה היתר מכירה

ד. אברך שאין ביכלתו לקנות מחנות שמטה אפילו מכספי מעשר, יעשה התרה על עופות מהדרין שלא אמר בלי נדר, ויקנה עופות רגילים, ויהדר בירקות שמטה כי שמטה עיקרה מדאורייתא. ואם אין ביכלתו כלל לקנות מחנויות שמטה, יעשה התרה ויקנה מהיתר מכירה.²⁶

הוספה במלגה לאברכים בשנת השמטה

ה. מנהלי הישיבות והמחזיקים בידי תלמידי חכמים, יוסיפו להם במלגה בשנת השמטה, שיוכלו לעמוד במחירים.²⁷

יחוד פינה שלא למוכרה בשמטה

ו. מה שנהגו החקלאים הסומכים על היתר המכירה להקציע פינה אחת בכרם ובגינה שלא ימכרו אותה, וקוראים לה "פינת השמטה", ויש שמרבים לעג ולהג על זה. אולם יסודתם בהררי קודש, מדברי הראשון לציון ישי"א ברכה בשו"ת שמחה לאיש, והביא סימוכין מדין

²⁴ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סוף סימן כ"ח. ומתחלה נדפס בראש ס' דבר השמטה).

²⁵ אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ח, סעיף ב') ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים ס"ס ו' ס"ב). והוסיף מרן, וכפי שהורה הרה"ג ר' יעקב מוצפי שההפרש בין נסיעה באוטובוס לנסיעה במונית, אפשר לקחת מכספי מעשר, אם הוא מתכוין שלא יכשל במראות אסורות. וכן תפלין מהודרות וכדומה. ע"ש. וכן הורה בבית נאמן (גליון רע"ו ר"ה תשפ"ב אות ט').

²⁶ אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ח, סעיפים ג' ד') ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו'). ובשו"ת מקור נאמן כת"י נשאל מרן שליט"א עד כמה צריך אדם להחמיר לקנות פירות וירקות מאוצר בית דין או פירות נכרים, שיש שמכרו בחנויות השמטה עגבניות בתשעה שקלים לק"ג, בשעה שבשוק נמכר ק"ג עגבניות בשלשה שקלים. והשיב מרן שליט"א: החנויות סוחטים אברכים שלא כדין. אין חשש לקנות פירות העץ כל השנה מחנות רגילה, רק לשלם בשיק פעם בחודש. ירקות – יש לבדוק אם יש "חנויות שמטה" המוכרות בזול. וע"ש.

²⁷ אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ח, סעיף ה') ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו'). והוסיף שאם אפשר, יש להשיג תוספת במלגת האברכים ממשרד הדת. ע"ש.

עירוב (בש"ע או"ה ר"ס שצ"ב, וע"ש במשנה ברורה סק"י) שצריך לשייר מקום בעיר שאין מערבים אותו כדי שלא תשתכח תורת עירוב מישראל²⁸.

בליעת כלים מהיתר מכירה

ז. אין אמת בפי המצפצפים ומהגים שאסור להתארח אצל הסומכים על היתר מכירה אפילו כאשר מגישים פירות וירקות כשרים למהדרין מחנויות השמטה, כי כליהם בלועים מאיסור חלילה. שהואיל ועושים על פי הוראת חכם מוסמך להוראה, גם לדעת המחמיר אין דינם כעבריינים חלילה, וכתורה עשו, וכל שכן ששמטה בזמן הזה מדרבנן לרוב הפוסקים²⁹.

הפרשת תרומות ומעשרות לסומכים על היתר מכירה

ח. לסומכים על היתר מכירה, צריך להפריש תרומות ומעשרות ללא ברכה, מאחר שגמר מירווחו בידי ישראל. ויש אומרים שאין צריך להפריש³⁰.

זריעת גרעינים מפירות שגדלו בהיתר מכירה

ט. אף למחמירים בהיתר מכירה, אין חשש באכילת ירקות בשנה השמינית והתשיעית שמא הזרעים מפירות שגדלו בשמטה ע"י היתר מכירה, לפי שאף שספיחים אסורים, מכל מקום אם זרעם בקרקע הגידולים מותרים³¹.

מכירת קרקע שנמכרה בהיתר מכירה

י. יש להזהיר לכל המוכרים קרקעותיהם בשמטה על ידי הרבנות, שלא ימכרו אותה קרקע באותה שנה לישראל אחר, דאתי מעשה המכירה ומבטל דיבור ראשון שחתמו הרשאה לרבנות³².

יא. יש להזהר לא לבטל היתר המכירה בשמיטות הבאות, אם חלילה לא זכינו לגאולה עד אז. וכל המבטל הרי הוא מכשיל את הרבים וחטא הרבים תלוי בו, שעל ידי כן יצטרכו החרדים להגעיל את הכלים כמעט בכל יום. אולם על ידי היתר מכירה אין לחוש לגיעולי כלים³³.

²⁸ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד ס"ס כ"ח. ומתחלה נדפס בראש ס' דבר השמטה).

²⁹ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' כ"ח עמ' שעח, וסי' ל', ל"א). ובמאמר השמטה, הנדפס בס' עט הזמיר ובירחון אור תורה (אב תשע"ד סי' קל"ג עמ' תתצ"ח, ובעמ' תתש"ח סעיף י) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו').

³⁰ שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' תשנ"ד). ועל סיום הדברים שי"א שא"צ להפריש, ציין מרן לאו"ת (מנחם אב תשס"ח סי' קל"ו).

³¹ שו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א', בחידושי הרמב"ם פ"ד הי"ח).

³² שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' ל"ג).

³³ אור תורה (אב תשע"ד ס"ס קל"ג עמ' תתש"ח, ס"י) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו').

סדר העדיפויות באכילת פירות וירקות

[יב. בתחלת שנת השמטה אפשר לקנות ירקות מכל מקום, עד שיגיע איסור ספיחין (כל אחד לפי זמנו), ולשלם בישראל כרטי, ולאוכלם בקדושת שביעית. וכן דעת רוב ככל הפוסקים זולתי הרמב"ם.

לאחר מכן יש לקנות בחנויות שמטה.

ואם יש יבול ישראל ממצע מנותק או מערבה וכדומה, עדיף על יבול נכרי. וכן אוצר בית דין עדיף על יבול נכרי. ויבול נכרי עדיף על היתר מכירה. ואם האדם דחוק, יקנה מהיתר מכירה, שהסכימו על זה גדולי גאוני ישראל³⁴].

מלאכות המותרות ואסורות בשביעית

נטיעת אילן עם גוש עפר

א. יש מקילים לנטוע בשביעית אילן סרק שנעקר ממקומו עם גוש עפר סביב שרשיו, באופן שיכול להתקיים עמו י"ד יום³⁵.

גידולי בית בשביעית

ב. בענין אם גידולי גג ועליה פטורים משביעית, ע"י בשו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' ט"ו עמ' של"א – של"ג).

השקיית עציץ

ג. יהודי שקיבל בשנת השמטה עציץ מחנות שאינה שומרת שמטה, אם העציץ הוא של אילן המתקיים כמה שנים או של פרחים שאינם נותנים ריח, אפשר לקיימו ומותר להשקותו כדי קיומו. ואם העציץ בבית מקורה, יכול להשקותו כמו שצריך ואין בו איסור שביעית ולא ספיחין. ואף על פי שנקנה מחנות שאינה שומרת שמטה או שקיבל מחנות כזו, אין צריך לאבדו³⁶].

השקיית אדניות בתוך הבית

ד. מותר לשתול ולהשקות שתיל (כגון עגבניות) באדניות בתוך הבית, באופן שאין לשתיל שום מגע עם הקרקע³⁷].

³⁴ שו"ת מקור נאמן כת"י.

³⁵ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' כ"ז). ושם היקל מרן שליט"א במעשה בזקן אחד שהוצרך לנטוע העץ, לא לסתם נטיעה אלא לשמור מזכרת אבותיו. וע"ש עוד נימוקים להקל בנידונו. [וע"י בשו"ת מקור נאמן כת"י, שנשאל מרן שליט"א בדין אדם שיש בחצרו עץ אתרוגים קטן, ומעוניין לרצף חלק מחצרו ולהעביר העץ לאזור אחר, האם מותר לו בשנת השמטה להעביר את העץ לעציץ גדול שאינו נקוב, ולאחר שנת השמטה לשתולו במקום החדש. והשיב מרן שליט"א שאפשר לעשות זאת, בתנאי שענפי העץ לא ייצאו מחוץ לשטח העציץ, ומתחת לעציץ תהיה אדמה מרוצפת. ע"ש].

³⁶ שו"ת מקור נאמן כת"י.

³⁷ שו"ת מקור נאמן כת"י.

דיני ביעור פירות שביעית

אופן ביעור והפקר פירות ויין של שביעית

א. מצות ביעור נוהגת ביין של שביעית בערב פסח בשנה השמינית. אולם אין צריך לבערו ממש מן העולם, אלא יוציא את היין לרשות הרבים ויאמר: "כל מי שצריך לקחת יבוא ויקח", ויחזור ויכניס לתוך ביתו. ואם יש לו שלשה אנשים בתוך ביתו, יכול להפקירו בפניהם ואין צריך להוציאו מחוץ לבית³⁸.

ב. אפילו אם מפקיר בפני אוהביו או קרוביו ובניו ובנותיו, ההפקר מועיל, ובתנאי שאינם סמוכים על שלחנו (ואף שמתארחים אצלו בפסח, וכדומה)³⁹.

ג. מה טוב שאחר ההפקר יקח כל אחד מהקרובים בקבוק יין אחד או שנים לביתו, ולאחר מכן יחזור ויזכה בעל הבית בשאר היין מן ההפקר, שלא יראה הדבר כמשחק בעלמא⁴⁰.

ביעור דמי שביעית

ד. אף דמי שביעית חייבין בביעור (רמב"ם הלכות שמטה פ"ז ה"ז)⁴¹.

³⁸ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ז עמ' של"ט), וע"ש בטעם דחמיר מיין של מעשר שני שא"צ לכלותו בזמן הביעור (וכמ"ש הרמב"ם פ"ה מהלכות מעשר שני ה"ג). והעיר מרן שליט"א על מ"ש בס' הארץ ומצוותיה (עמ' רכ"ד) שצריך להוציא הפירות מביתו בשעת ההפקר, שהוא עפ"ד החזו"א (שביעית סי' י"א סק"ו) שחייב להוציאו מרשותו ולהניחו ברשות הרבים ושכן מבואר בלשון הירושלמי, אולם בביאור הגר"א על הירושלמי (פ"ט דשביעית ה"ד) כתב שאם מפקיר בפני שלשה א"צ להוציא לשוק כלל. וכן משמע בירושלמי. ושם גם החזו"א איש מודה בהפקר בפני שלשה, וכ"נ מדברי החזו"א (סי' י"א סק"ז, ד"ה ומה שהקשה לשיטת הרמב"ן). ע"ש. וע"ע בבית נאמן להלן (סי' י"ט עמ' שנ"ד הערה ב') בשיטות הראשונים דנקטינן דא"צ ביעור ממש וסגי בהפקר. וע"ע במאמר השמטה הנדפס בירחון אור תורה (אב תשע"ד עמ' תתצ"ד) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו'). ואם צריך דוקא בפני שלשה, או דסגי בפני אחד דשביעית דרבנן, ע"י באור תורה שם (עמ' תתצ"ד בהערה).

³⁹ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ז עמ' של"ט, ש"מ). וע"ש. (ומתחלה נדפס באו"ת תשמ"ח סי' ע"ט אות ה').

⁴⁰ שו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סוף סימן י"ז). וע"ש. (ובתחלה נדפס באו"ת תשמ"ח סי' ע"ט אות ה'). וע"ע במאמר השמטה הנדפס בירחון אור תורה (אב תשע"ד עמ' תתצ"ד) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' ו').

⁴¹ ע"י בשו"ת בית נאמן חלק א' (חיו"ד סי' י"ז עמ' של"ט).

תיקון רחל

א. בשנת השמטה אין אומרים תיקון רחל. ומי שרוצה לומר עקב המצב הקשה השורר בארץ, יאמר (לפחות פעם בשבוע) התפלה בספר לשון חכמים ח"ב (סי' ג')⁴².
 [אולם תיקון לאה יאמר אף בשנת השמטה. וכל זה בתיקון חצות שבליילה. ואף בליל תשעה באב בארץ ישראל בשנת השמטה, אין אומרים תיקון רחל. (ולא תיקון לאה, כבכל ליל תשעה באב). אבל בתיקון חצות שאומרים ביום בבין המצרים, אומרים תיקון רחל אף בשנת השמטה]⁴³.

אימתי שנת השמטה

ב. נחלקו הראשונים אימתי שנת השמטה. לדעת ר"י היתה שנת השמטה בשנת חמשת אלפים פ"ח, ולדעת רש"י בשנת חמשת אלפים פ"ט. ומרן בבית יוסף יורה דעה (סימן של"א) הביא שגם למסקנת הרמב"ם (פרק י' מהלכות שמטה) שנת פ"ט היתה שמטה, וסיים מרן שכן המנהג היום בארץ ישראל. ואם באנו לחוש לספק, יש להחמיר בשתייהם, אך אין להקל בשתייהם מטעם ספיקא דרבנן לקולא⁴⁴.

⁴² שו"ת מקור נאמן ח"א (סי' ג'). והוסיף, אמרנו אותה במלחמת המפרץ (בשנת התשנ"א) וראינו חסדי ה'. ע"ש. וכ"כ מרן שליט"א עוד בשו"ת מקור נאמן כת"י, וציין גם לספר עוד יוסף חי (סוף פרשת וישלח).

⁴³ שו"ת מקור נאמן כת"י.

⁴⁴ שו"ת בית נאמן ח"א (חיו"ד סי' כ"ב בהערה. וע"ע בסימן כ"ג הערה א'). וע"ע בבית נאמן (גליון ער"ב, ראה תשפ"א הערה י"א).

וע"ע בבית נאמן (גליון רע"ד כי תבוא תשפ"א אות ח') שהרמב"ם (בתשובה המובאת בכסף משנה פ"י מהלכות שמטה ה"ה) הכריע אימתי שנת השמטה, עפ"ד רב האי גאון, בפירוש הגמרא במסכת ערכין (דף י"ב ע"ב).

ובענין אם אפשר לצרף לספק דעת החולקים בזמן השמטה, בשו"ת בית נאמן שם (סי' כ"ב בהערה) כתב מרן שליט"א, נראה שאחר שכתב הרמב"ם (פ"י מהלכות שמטה הלכה ו') שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהם ראוי להתלות, וביטל דעתו הגדולה מפני דעת הגאונים. לכן אין ראוי לצרף הדעות החולקות בין לחומרא בין לקולא. ע"ש. אולם בספרו קובץ מאמרים הנד"מ (ח"א עמ' רע"ח) כתב, שאע"פ שכתב הרמב"ם שהקבלה והמעשה הם הם עמודי ההוראה, מ"מ אפשר לצרף שאר הדעות לס"ס, כמו שעושים ס"ס נגד מרן ואפילו אם סברת החולק לא הובאה בש"ע. ע"ש.

וע"ע למרן שליט"א בספרו קובץ מאמרים ח"א (עמ' רע"א) שברוב ימי בית ראשון (תל"ו שנים) לא שמרו את השמטה כדין. אולי בתקופת יהושע דוד ושלמה ויאשיהו ועוד זמנים שונים שמרו השמטה. (עי' רש"י עמוס ח' ה', ונראה מדבריו שבזמן עמוס שמרו השמטה). ובתקופת בית שני נשמרה השמטה בטהרתה. ומבואר כן מכמה דינים. ע"ש.

בענין חשבון שנת היובל, עי' בירחון אור תורה (תשנ"ה סי' כ"ט) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א'), בחידושי הרמב"ם פ"י ה"ד. ובאורך בסימן ב'), והעלה מרן שליט"א שלשיטת הגאונים נדקטינן כוותייהו, אע"פ שאין היובל נוהג בזה"ז לכל משפטיו וחוקיו, וגם אינו נמנה בפני עצמו אלא מובלע בין השמטות, מכל מקום שם יובל במקומו עומד. והוא נופל תמיד בשנה ראשונה לשמטה

אם מעברין את שנת השמיטה

ג. אין מעברין את השנה בשביעית. אולם הלכה זו נשנית בזמן הבית, שהיו מקדשין על פי הראיה, אבל מזמן שתיקן הלל החשבון מעברין גם בשביעית⁴⁵.

פסקי הרמב"ם

ד. [פסקי הרמב"ם בענינים שלא נידונו בשלחן ערוך, כגון בהלכות שמיטה, אינם כמשקל פסקי מרן השלחן ערוך. וראיה מדין ביעור בשמינית⁴⁶].

הלכות פרוזבול

פרוזבול בערב השמיטה או בסופה

א. הרא"ש (פ"ד דגיטין סי' י"ח) הביא תוספתא שכותבים פרוזבול בערב ראש השנה של שביעית. אולם הרשב"א (בשו"ת המיוחסות סי' צ"ח) כתב שהעיקר שכותבים פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית. וכן דעת הרמב"ם והר"ש ועוד ראשונים. וכן פסק מרן בבית יוסף ובשלחן ערוך חושן משפט (סי' ס"ז ס"ל), ושכן המנהג פשוט בארץ ישראל וסביבותיה⁴⁷.

פרוזבול על כסף בחשבון בנק

ב. אין צריך לכתוב פרוזבול על כסף המופקד בחשבון "עובר ושב" בבנק⁴⁸.

שאחר שבע שמשות, ושנת ג' ש"מ ליצירה (דהיינו השנה שלאחר חורבן בית ראשון), היתה מוצאי שביעית, ושנת ל"ו ביובל היתה, ושנת ג' שנ"ד היא שנת היובל, אז התנבא יחזקאל ביום הכפורים על בנין הבית השלישי. ומשנת ג' שנ"ד עד שנת תשנ"ח, הם אלפיים ארבע מאות ושנה אחת, שהם מ"ט כפול מ"ט שנים בדיוק בלי שארית. לכן שנת תשנ"ח ג"כ שם יובל עליה, לענין כוונות התפלה ליודעי חן. ע"ש.

ועוד בעניני עיבור וקידוש החודש, עי' למרן שליט"א בספרו קובץ מאמרים ח"א (עמ' רמ"ט – רס"ו). ובענין אימתי שנת החורבן, עי' למרן שליט"א בספר בינה לעתים (קונטרס ברכת החמה סי' ח') ובספרו קובץ מאמרים ח"ב (עמ' ע"ג, ע"ד. וע"ע בקצרה בסוף עמ' קצה) ובשו"ת בית נאמן ח"א (ענינים שונים סי' א', עמ' תע"ג).

⁴⁵ כ"כ מרן שליט"א בספרו קובץ מאמרים ח"א (עמ' רע"ז) בשם חכם אחד, וע"ש מ"ש ע"ז. וע"ע לעיל מינה (סוף עמ' רע"א). וכן הרחיב בזה מרן שליט"א בבית נאמן (גליון ע"ז).

⁴⁶ שו"ת מקור נאמן כת"י.

⁴⁷ שו"ת בית נאמן ח"א (החור"מ סי' ב').

⁴⁸ הגה בתחלה כתב מרן שליט"א בשו"ת בית נאמן ח"א (החור"מ סי' ד') לצדד שמי שיש לו חשבון עובר ושב בבנק א"צ פרוזבול, שאין זו הלואה כלל רק הפקדה. ומ"מ סיים שלכתחלה יש לכתוב פרוזבול על כל חשבון בבנק, לרבות חשבון עובר ושב. ע"ש. ושוב כתב מרן שליט"א בתשובה שנדפסה בירחון אור תורה (חשון תשע"ו סי' כ"ג אות ד') שיש טעם נכון לפטור חשבון עובר ושב מפרוזבול, שבכל ההפקדות בבנק שנכתבים בלשון פקדון ואין בהם סרך הלואה כלל. ע"ש.

אם צריך לכתוב בבית דין אשר פה

ג. בנוסח הפרוזבול, אם יש לכתוב: הנני מוסר כל חוב שיש לי לבית דין הצדק "אשר פה", ע"י בשו"ת בית נאמן ח"א (חחו"מ סי' ה').

מניין העדים בפרוזבול

ד. לכתחלה יש להחתים בפרוזבול שלשה עדים, לפי הדעה שהביא מרן בשלחן ערוך חושן משפט (סימן ס"ז סכ"א)⁴⁹.

אם צריך לחתום בבית דין הגדול

ה. בענין בפני איזה בית דין יש לסדר הפרוזבול, אם בפני בית דין הגדול דוקא, ע"י בשו"ת בית נאמן ח"א (חחו"מ סי' ג', וסוף סימן ה' עמוד תנ"ו). ובירחון אור תורה (חשון תשע"ו סי' כ"ג אות ג').

הלוואה לקיים מצות שמטת כספים

ו. בבן איש חי (ש"א פרשת כי תבוא סכ"ו) כתב, טוב שתלווה האשה לחברתה בערב ראש השנה ככר אחת או שתיים, ואחר ראש השנה כשתבוא לפרוע לה הככר תאמר לה משמטת אני, והרי זו מקיימת מצות שמטה. (עד כאן).

ויבאר בפירוש בין בהלוואה ובין בהשאלת ככרות, שהשואל או הלווה יפרעם ביומו קודם כניסת החג, שאז שייך בהם שפיר מצות "לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה", והשביעית משמטת⁵⁰.

חידושים על הרמב"ם הלכות שמטה ויובל, נדפסו בירחון אור תורה (תשרי תשנ"ה סי' א'), ובתוספת נופך בשו"ת בית נאמן (ענינים שונים סי' א').

⁴⁹ שו"ת בית נאמן ח"א (חחו"מ ס"ס ה'). וביאר מרן שליט"א דבריו בהרחבה טפי, בתשובה שנדפסה בירחון אור תורה (חשון תשע"ו סי' כ"ג אות ה').

⁵⁰ הערות מרן שליט"א על הבא"ח שם (ש"א פרשת כי תבוא סכ"ו). ובשו"ת בית נאמן ח"א (חחו"מ ס"ס ב').